

РЕЦЕНЗИЯ

от **проф. д-р Грета Дерменджиева, ФЖМК**

(научна длъжност, научна степен, име, фамилия, образователна/научна институция)

за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление
3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – Медиен език и стил)

с дисертационен труд на тема: „**МЕДИЙНАТА ГРАМОТНОСТ: РАЗБИРАНЕ И УПОТРЕБА НА МЕДИЕН ТЕКСТ В ГОРЕН КУРС НА СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ**”,

представен от **Нели Илиева Илиева**, редовен докторант в катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване” на Факултета по журналистика и масова комуникация

с научен ръководител: **проф. д. н. Андреана Ефтимова**

I. Представяне на докторанта въз основа на подадената документация

Нели Илиева Илиева работи като старши учител по български език и литература в 127^{мо} Средно училище „Иван Николаевич Денкоглу“ в София и е редовен докторант в катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване” на Факултета по журналистика и масова комуникация с научен ръководител: проф. д. н. Андреана Ефтимова. Има издадени учебни тетрадки, тестове, работни листове по литература и др.

II. Оценка на качествата на дисертационния текст

Дисертационният труд на Нели Илиева е с обем от 233 страници, структуриран е в увод, четири глави (три теоретични и една емпирична) с общо 29 параграфи и подпараграфи, заключение, библиография и приложения.

Изложението на текста е с добра структура, следва логиката на поставените от докторантката задачи, като изпълнява стандартните изисквания, необходими за представянето на едно научно-приложно изследване. Като цяло, техническото изпълнение на дисертационния труд със задължителните входни елементи, научнометодичен апарат, дизайн и цялостно оформление на текста са на много добро ниво.

Между отделните глави на дисертацията съществува баланс – три изцяло теоретични и една емпирична глава. Баланс е наличен и между научния обзор, теоретичната част и авторското изследване.

Информационно осигуряване. Библиография

Докторантката свободно си служи с терминологията, включена в редица изследвания и теоретични разработки на автори по темата на дисертацията. Проведеното емпирично изследване показва много добро ниво на научна компетентност.

Нели Илиева основава дисертационния си труд на 101 научни публикации, като 59 от тях са на български език, 38 – на английски език, 4 – на руски език и 13 са документи и доклади. Източниците са в областта на лингвистичните науки, медийната грамотност и гражданското образование, ключовите компетентности и др., като част от тях са публикувани в последните 5 години. Включени са съвременни изследвания върху мотивацията и нагласите за четене на младите хора у нас, дигиталната и медийната компетентност на ученици и учители, развиването на критическо мислене и пр., като източниците са описани според стандарта.

Актуалност и значимост на разработвания проблем

Актуалността на темата е несъмнена, особено в настоящия постковиден период, критичен за образованието в цял свят. Онлайн обучението, огромният обем от Интернет източници с различна степен на достоверност, надмощието на социалните мрежи като източник на информация над традиционните масмедии са предизвикателства за съвременните дигитални поколения. Децата от Алфа поколението, родени след 2010 година, не познават аналоговия свят, в който ние сме живели. Израснали с таблети и компютри, гъвкави по отношение на мултитаскинг, на тях им е трудно да се ограничат до времевите и пространствените измерения на физическите класни стаи. Информацията и знанията, получавани в училище, многократно са надвишени от тези извън тях. Ето защо медийната грамотност е ключова компетентност, която налага необходимостта от специални мерки в сферата на медийното образование като част от гимназиалното образование. Това не е лесна задача, поради обвързаността на българските с европейските образователни политики, които трябва да се приложат на практика с въвеждането на нови образователните стратегии и учебни програми.

Ето защо изследването на Нели Илиева, очертаващо настоящата картина на училищното образование по отношение на способността му да подготвя учениците за справяне в дигиталния медиен свят има несъмнен научен и научно-практически принос.

Аналитична характеристика на съдържанието. Цел, обект, предмет, задачи и методология на изследването

Дисертационният труд разглежда важноста на една от социалните компетентности, усвоявани при обучението по гражданско образование в гимназиалните класове, а именно медийната грамотност. Наред с останалите аспекти на гражданското образование като критическо мислене и аргументация, решаване на проблеми и взимане на решения, управление на проекти, конструктивно общуване в различни социални среди, информирано участие в социалния и политическия живот на страната и пр., се нарежда и медийната грамотност – компетентност, свързана с всички останали. Темата за медийната грамотност е особено актуална днес във време на КОВИД-19 инфодемия и в изследването си докторантката успешно доказва, че макар тя все още да не е приоритет в обучението по гражданско образование, следва да стане. В дисертационния труд обосновано и аргументирано са направени изводите, че медийните текстове, понастоящем използвани само като източници на допълнителна информация по инициатива на отделни учители, трябва да навлязат по-активно в учебния процес и образователната система да преосмисли ролята им. Боравенето с медиен текст като ключов източник на информация в реална житейска социална среда изисква целенасочена и систематична работа в гимназиалното обучение.

Представената дисертация разкрива умението на докторантката да анализира теоретични източници, както и способността ѝ да прави емпирични изследвания, необходими при аргументацията на изследователските теза и хипотеза. Дисертационният труд притежава стройна структура и ясно формулирани цели, задачи и обект на изследване.

Методиката на изследването е представена добре, отчетливо са постулирани теза, хипотеза и цели, емпиричният материал е прегледно илюстриран с диаграми, които онагледяват изводите. Данните са обработени коректно с адекватни статистически методи, на базата на които докторантката демонстрира умения за обобщаване.

Нели Илиева също така притежава способност за синтезиране на различни схващания и концепции, въз основа на които излага личната си позиция и формулира изводи.

Обект на изследването е медийната грамотност на учениците, които се обучават в гимназиален етап на средното училище.

Предмет на изследването са възможностите на работата с медийни текстове да формира ключови компетентности, необходими за успешна личностна реализация и учене през целия живот.

Целта на настоящото изследване е да представи работата с медийни текстове в гимназиалния етап на средното училище и да провери как учениците си служат с тях, както и да установи до каква степен образователната система използва възможностите на медийния текст. Докторантката разгръща тази цел в 6 конкретни изследователски задачи, които са реализирани в изследователския труд.

В дисертационния труд са заложили **теза** и **хипотеза**, която следва да се провери. **Формулираната теза** е, че изграждането на медийна грамотност е продължителен и многокомпонентен процес, за който са необходими целенасочени институционални грижи. Действащите в българската образователна система учебни програми частично са съобразени с тази обществена потребност, но все още не отговарят на реалните нужди и дори когато са нормативно издържани, практически се оказват трудно приложими. Особено виден е този проблем в гимназиалния етап на средното образование, където **работата с медийни текстове, определяща за придобиването и повишаването на медийна грамотност**, е слабо застъпена. Тезата също така аргументира, че медийните текстове, като мултифункционални в методически аспект, са изключително подходящи за работа по всички учебни дисциплини и дават неограничени възможности за усвояване на различни теми от учебното съдържание, както и за изграждане на гражданска култура, и за придобиване и повишаване на функционалната грамотност.

Хипотезата съдържа допускането, че в обучението в гимназиалния етап на средното училище съществуват дефицити, които **не позволяват изграждането на високи нива на медийна грамотност**. Съвременните български гимназисти нямат достатъчно знания за медиите, не отчитат източниците на информация, не се интересуват от авторството на медийните съобщения, безкритични и прекалено доверчиви са към прочетеното, нямат разбиране на автентични медийни текстове в реална медийна среда, невинаги различават факт от мнение и са податливи на манипулации. Изпитват сериозни затруднения при четенето на медийни текстове с висока степен на информативност – не успяват да декодират част от информацията, не правят интертекстуални връзки, не разпознават специфични стилови и езикови особености и не отчитат техните функции за цялостното въздействие на медийния текст.

Методите на изследване включват **проучване** и **анализ** на научни разработки по темата и нормативни документи, разкриващи политики на Европейския съюз, свързани с медийната грамотност. Също така проучване на присъствието на медийни текстове в учебниците по български език и литература за гимназиален етап, както и **експериментално изследване** на

медийната грамотност на учениците от горен курс на средното училище чрез прилагане на медийни текстове с различна степен на информативност.

В първата глава „Медийната грамотност: социокултурни аспекти” се изясняват ключови понятия като медийна грамотост, масова комуникация и медийна култура, медиатизация, медиаморфоза и медийна реалност с акцент върху спецификата на дигиталните медии. Разгледани са масовокомуникационни теории, свързани с комуникацията като процес на убеждаване, като култивационната теория, теорията за ограничения медиен ефект, за кодирането и декодирането на медийните съобщения, за медийната удовлетвореност, за зависимостта от системата на медиите, за активната аудитория, за социалното действие и др. Поставени са акценти и върху медийните функции и медийните ефекти, върху въздействието на медиите чрез визуални образи, разгледани са основни комуникационни модели, обясняващи зависимостта между обществените процеси и развитието на образованието. Отделено е място на медийния функционализъм – направление в изучаването на масовата комуникация, според което функциите, които медиите изпълняват, са определящи за мястото им в социалния живот.

Втора глава разглежда връзката между медийната грамотност и медийното образование. Медийното образование е разгледано във функцията му на водещ фактор за придобиване и повишаване на медийната грамотност, в контекста на компетентностния образователен подход, залегнал в документите на съвременните образователни политики на Европейския съюз и в държавните образователни изисквания и учебни програми в образователната система на България. Разграничени са термините медийна, дигитална и дигитално-медийна грамотност, първият от които присъства като девета ключова компетентност в Референтната рамка за учене през целия живот.

Третата глава е посветена на медийния текст, неговата типология, специфика, разбиране и употреба, и в ролята му на обект на изучаване в гимназиалното образование. Откроени са основните характеристики на медийния текст в контекста на комуникацията с фокус върху възприятието му и възможните проблеми при четене.

Проследено е влиянието на читателските потребности и нагласи върху структурирането, стила и начина на поднасяне на текстовете, способността за разбиране на медиен текст като същинската част на медийната грамотност и пр. Разгледани са резултатите за четивната грамотност от изследването на Програмата за международно оценяване на учениците и са съпоставени с данните от проведените сред българските ученици подобни изследвания, както и от Индекса на медийната грамотност на Института „Отворено общество“. Те подкрепят

тезата, че работата с медиен текст е определяща за придобиването и повишаването на медийната грамотност.

Приносната част в тази глава са откритите 5 проблема, свързани с медийната грамотност на българските ученици и формулираните идеи за разширяване на присъствието на медийни текстове в работата по учебните дисциплини, изучавани в гимназиален етап.

III. Приноси на дисертационното изследване

Докторантката е формулирала 7 научни приноса в дисертационния си труд. Като приемам изцяло посочените от Нели Илиева приноси, бих акцентирала по-специално на разглеждането на медийния текст като определящ фактор за придобиване и повишаване на медийна грамотност и посочването на възможности за комплексна работа с медийни текстове в цялостния процес на обучение в гимназиалния етап като средство за развиване на ключовите компетентности. Друг приносен момент е разработването на методология, чрез 2 експеримента, с която да се изследват уменията на гимназистите да разбират медийни текстове по един и същ проблем, както и с висока степен на информативност.

Изследването на медийните текстове в учебниците по български език за гимназиалното образование и проследяването на взаимовръзките между четивната и медийната грамотност, между възприемането на медиен текст и функционалната грамотност са добра основа за развиване на научното знание в посока изясняване на това какви подходи от европейския опит ще работят тук и как да се обединят действията на различни специалисти, общности и институции, за да се подготвят стратегии за повишаване на медийната грамотност на учениците.

IV. Бележки и препоръки

Дисертацията на Нели Иванова е написана изключително грамотно, теоретичният преглед е направен с добро познаване на терминологията и свободно боравене с основните източници по темата. Емпиричните изследвания са проведени, описани и анализирани с научна добросъвестност и коректност, а резултатите подкрепят тезата и хипотезата.

В методологията са очертани границите на изследването, извън които остават състоянието на медийната грамотност в началния и прогимназиалния етап на средното училище, както и на висшите училища за подготовка на педагогически специалисти по медийно образование, извънучилищните фактори за формиране на медийна грамотност и

присъствието на медийни текстове в учебниците за гимназиален етап по всички учебни дисциплини.

Докторантката се е съобразила с предложените по време на вътрешната защита препоръки, което е направило труда ѝ още по-пълноценен и обоснован.

Събрала е емпиричните части на дисертацията в една глава, като е редуцирала броя на главите от 6 на 4, което е допринесло за по-стегнатата структура на текста. Доразвила е приносните моменти в труда и е подчертала разработването на методология за изследване на уменията на гимназистите за разбиране на медийни текстове, както и предложението за обединяване на действията на различни специалисти, общности и институции с цел подготвяне на стратегии за повишаване на медийната грамотност.

Въпреки че в дисертацията Нели Илиева не е подчертала изрично доказването на тезата и потвърждаването на формулираната хипотеза, те недвусмислено са защитени и теоретично и в резултат на авторското изследване. Направените изводи показват у учениците затруднения при съпоставянето на информация и разграничаването на обективно и субективно, липса на опит при четене на медийни текстове, формиране и изразяване на собствена позиция, критическо мислене, разпознаване механизмите на въздействие на медийния текст.

В завършения си вид дисертацията на Нели Илиева притежава всички достойнства, необходими за качествено изследване – актуалност, професионално осъществяване на теоретичния и емпиричния анализ, и научно-практически приноси.

Оценка на автореферата

Авторефератът е с обем 41 страници (формат А 4), като структурата му следва хронологично съдържанието на дисертацията. Авторефератът отразява съдържанието на оригиналния труд и дава обективна представа за целите, задачите, етапите и резултатите на проведеното изследване. Основните проблемни зони, изследвани в дисертацията, са представени синтезирано.

V. Публикации и участия в научни форуми

Докторантката Нели Илиева е представила списък с 5 публикации (две от тях под печат) – 2 доклада на международни научни конференции и 3 статии в сборници, пряко свързани с темата на дисертационния труд.

VI. Заключение

Като имам предвид актуалността на темата, добрия теоретичен анализ, подкрепен от анкетно проучване сред ученици в гимназиален клас, изводите и направените препоръки за предприемане на стъпки за повишаване на медийната грамотност в средните училища, препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Нели Илиева Илиева образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5 – Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – Медиен език и стил) за дисертационния ѝ труд **„Медийната грамотност: разбиране и употреба на медиен текст в горен курс на средното училище)“**.

12 септември 2022

проф. д-р Грета Дерменджиева